

Apéndice

Enunciado 1 (RNE-G):

E Burela despide esta fin de semana uns 400 mariñeiros que nos próximos días saen á costeira do bonito. Son en total tres días de festas, onte, hoxe e mañá, cun presuposto de catro millóns de pesetas.

Enunciado 2 (RNE-G):

36 son os representantes que Galicia vai elixir mañá no Congreso dos Deputados e 16 os senadores cos que contaremos na próxima lexislatura. Na cámara alta haberá catro representantes por provincia, un número sempre fixo, pero no Congreso o número de elixidos varía en función da poboación.

Enunciado 3 (RNE-G):

Do total de persoas con dereito a voto, 97.402 corresponden ó concello de Ourense, e o resto ós outros 91 municipios que conforman a provincia. Non todos eles terán necesariamente que achegarse ós colexios electorais, xa que logo preto de 4.000 persoas exerceron o seu dereito votando por correo. E xunto a eles, máis de 22.000 emigrantes, naturais de Ourense, teñen dereito a participar nestes comicios. En canto ó índice de participación, como datos orientativos, cabe cita-las eleccións xerais de 1986, nas que votou o 51,51 % dos ourensáns, e as de 1989, nas que o fixo o 55,65 %. O número de electores inscritos (...).

Enunciado 4 (RNE-G):

As mesas en toda a provincia ascenderán a 549 e as urnas dispostas para acoller os votos serán 1300. Nas pasadas eleccións xerais do ano oitenta e nove, votou o 60,68 % do censo total.

Enunciado 5 (RG):

Por certo, que en Barcelona deben estar sorprendidos os membros da Policía Municipal. Fíxense vostedes: ¡A Policía Municipal atopou unha serpe, de un metro de lonxitude, debaixo dun vehículo aparcado nunha rúa de Barcelona!

DO DESIGNADO Á EXPRESIÓN: A PERSPECTIVA ONOMASIOLOXICA NO ENSINO DA LINGUA SOBRE O EXEMPLO DA CUANTIFICACIÓN

XOSÉ XOVE FERREIRO
Universidade de Santiago

Con este longo título subliñamos dous dos puntos básicos que queremos presentar. Un deles é o enfoque onomasiolóxico, que parte da intención comunicativa para chegar ós medios que a lingua ofrece para expresarse. Outro punto fai referencia á utilización deste enfoque no ensino da lingua.

Son en si cuestións diferentes, pois unha perspectiva que vai do designado ós medios de expresión ten xustificación en si mesma en canto método de descrición do galego. Pero actualmente estase vivindo en medios vencellados ó ensino da lingua un interese alentador sobre os métodos de aprendizaxe, unha discusión viva sobre os fins que debemos perseguir no ensino do galego, e este estado de opinión máis maioritario ultimamente merece todo o noso apoio. A nosa contribución consiste en propoñer incorporar á aprendizaxe da lingua a perspectiva que valoriza a “enunciación” sobre a “comprensión”, a posición do falante que quere comunicarse sobre a do oínte que o ten que interpretar.

Trataremos de ilustralo fundamentalmente cos exemplos da equivalencia designativa e da cuantificación do substantivo, o terceiro dos puntos que destacamos no título.

1. Obxectivos do ensino da lingua

Nestes medios en que se vive con preocupación a situación da lingua hai unha percepción negativa bastante xeneralizada sobre os resultados acadados no dominio do galego á finalización da EXB. É unha evidencia para todos que o fin irrenunciable de que ó remata-lo ensino secundario tódolos nosos rapaces teñan un dominio da lingua efectivo e suficiente é na actualidade pouco máis ca un desexo. E semella que tam pouco será difícil concordar en que a situación non é moito mellor, ou

polo menos non é xeneralizadamente aceptable, unha vez que xa os alumnos pasaron polo Ensino Secundario.

Hai varios atrancos que fan difícil de conseguir ese obxectivo, e os máis difíciles de vencer non se localizan só a rentes da habilitación lingüística, senón que sobrepasan o ámbito da asignatura de lingua galega. Unha destas dificultades consiste en que para que a aprendizaxe sexa realmente efectiva, o alumno debe ter unha valoración positiva da lingua, e sabemos que non resulta doado contar con ela debido á situación de desfavor en que o galego se atopa na súa propia casa. Os prexuízos lingüísticos derivados da situación conflictiva e de desvantaxe social con que se enfronta a nosa lingua fan en ocasións moi penoso ensina-la lingua e lograr que o alumno a sinta como súa a tódolos efectos.

Podemos e debemos pedirlle ó ensino da lingua, como demanda X. M. López Valcárcel (1991: 113), o obxectivo de “contribuír, desde o ensino, á normalización e á instalación social do idioma”, mais é evidente que a valoración positiva da lingua non é cousa só, aínda que tamén, da asignatura de lingua galega. Non é sequera cousa só do conxunto do ensino, senón da posición que a sociedade mantén a respecto del en cada sector, en cada función comunicativa, en cada localidade.

Pero non só é cuestión de favorecer e contar con actitudes positivas de cara para a lingua. Como sinala Miguel Pérez Pereira (1990: 105), é “claro que co ensino dun idioma como asignatura, non se logra que os suxeitos cheguen a dominalo e usalo. A introducción do galego como asignatura (ou do castelán, nunha situación hipotética) durante 3 horas á semana ó longo de 8 anos, non permite un dominio del. É ben sabido o fracaso dos sistemas de ensino de idiomas que son introducidos como asignatura no currículo”. Un cambio global non só da posición do galego, senón tamén respecto da súa aprendizaxe efectiva, esixe, cando menos, unha política lingüística adecuada para o ensino, con diversas estratexias para monolingües e bilingües de distinto tipo. O ensino en galego nas máis asignaturas non só é un dereito irrenunciábel dos galegofalantes e un instrumento de normalización da lingua, senón un requisito indispensable (polo menos durante varios cursos, dous ou tres como mínimo) para que o alumno se adone da lingua e chegue a dominala con efectividade.

Agora ben, dito isto, non debe pasarse por alto que hai un obxectivo específico que lle corresponde acometer á asignatura de lingua, cal é o de asegura-lo dominio do galego, asegura-la competencia efectiva do alumnado para expresarse correctamente en galego.

E nesta dirección hai voces que sinalan que os resultados dun dominio relativamente deficiente e moi empobrecido da lingua, tanto falada coma escrita, obedecen a unha concepción didáctica non ben encamiñada. As críticas coinciden en sinalar tres aspectos negativos básicos:

- a1) exceso de “teoría”.
- b1) concentración exclusivista na descrición do sistema.
- c1) predominio esaxerado da lingua escrita.

Destes aspectos negativos resultan de seu unhas propostas de anovación deseñadas na dirección oposta, a saber¹:

- a2) o ensino da lingua debe ser fundamentalmente “práctico”.
- b2) o centro de interese debe recaer sobre a lingua en situación e a competencia comunicativa do alumno.

c2) debe concederse maior atención á lingua oral, sen descoida-la escrita.

a) En relación co primeiro punto, o decisivo por establece-lo obxectivo central no ensino da lingua, requírese un cambio de grande amplitude que vaia da presenza desmesurada dos coñecementos teóricos centrados na gramática ó dominio efectivo da dimensión expresivo-comunicativa. O obxectivo debe se-lo “estudio da lingua no seu aspecto máis instrumental e de uso, por riba dos contidos conceptuais que ata agora viñan ocupando, de xeito ás veces obsesivo, ós profesores de lingua.” (Silva Valdivia, 1990: 120).

b) En relación co segundo postulado, é preciso amplia-lo marco de traballo: “É necesario superar o exercicio metalingüístico a que se reduce a miúdo a actividade escolar dentro destas asignaturas, para adoptar un enfoque comunicativo moito máis amplo e integrador dos distintos factores que operan no momento de se establecer un acto de comunicación lingüística: situación na que se desenvolve (formal, familiar...), natureza do tema obxecto de tratamento lingüístico, tipo de interlocutor, etc.” (Silva Valdivia, 1990: 121).

c) Por último, en relación co terceiro punto, enténdese que “a lingua oral, coa súa complexidade de recursos, ten que preceder e ser primada con relación á escrita” (Equipo de Lingua Galega, 1990: 113).

¹ Vén sendo o que demanda o Equipo de Lingua Galega (Gabinete da Reforma Educativa) (1990: 114), unha “rectificación dos obxectivos xerais da Área de Lingua; o reordenamento dos contidos da mesma; e, por último, a adopción das técnicas e procedementos adecuados.”

Recapitulando, o obxectivo específico da asignatura de lingua é capacitar ó alumno para comprender calquera texto en galego e poder comunicarse tanto oral como por escrito con corrección nas diversas circunstancias comunicativas. Para iso é preciso orienta-lo ensino nunha dirección fundamentalmente práctica, atende-los distintos compoñentes da competencia comunicativa e centra-los esforzos na expresión falada. Mais este obxectivo específico, para ser efectivo, debe contar cun ensino desenvolvido noutras asignaturas tamén en galego, e, para ter viabilidade e sentido, debe enmarcase no obxectivo xeral de lograr no alumno a interiorización afectiva da lingua de Galicia que o leve a usar habitualmente o galego, ó que debe contribuír na parte que lle corresponde o profesor de lingua².

A perspectiva de partir do designado no ensino da lingua, que imos presentar e ilustrar a continuación, inscribese dentro deste cambio de orientación que se reclama. Dentro destas coordenadas, adoptar unha perspectiva onomasiolóxica no tratamento dos diferentes elementos lingüísticos ofrece a vantaxe de que potencia particularmente a capacidade expresiva do alumno e fomenta hábitos reflexivos de actuación sobre a lingua.

2. Semasioloxía e onomasioloxía

Empregando os propios termos de Baldinger (1970: 119-121), que á súa vez os toma de Ullmann, podemos facer unha distinción entre “significación” e “designación”. Na significación un significante ou forma material, illada, condúcenos ós contidos ou representacións mentais que evoca; o conxunto de contidos diferentes que pode abarcar un só significante é o campo de significacións ou campo semasiolóxico.

² Claro que hai tamén outros problemas. O obxectivo de que o alumno teña unha boa capacitación para comunicarse en galego hai que fixalo, por suposto, en relación cos coñecementos do alumno. Mais aquí engádese unha nova dificultade ó ensino da lingua, xa que, como sabemos, os alumnos presentan perfís moi diferenciados que van desde rapaces que falan normalmente en galego a falantes que o fan habitualmente en castelán, con dominios do idioma mesmo con riscos moi distintos dentro de cada grupo, e o certo é que todos se presentan en bloque na aula. Como cada grupo precisa en principio de tratamento diferenciado, isto esixe do profesor bastante imaxinación para procurar saca-lo maior partido posible dunha situación tan complexa, en que por riba hai que atender tamén ás características sociolingüísticas do medio en que se desenvolve o ensino. Isto repercutirá, por suposto, na delimitación dos obxectivos graduais de mellora da competencia comunicativa, que evidentemente debe estar deseñada sempre en función das necesidades comunicativas do falante.

Inversamente, na designación un determinado concepto condúcenos ós significantes que o expresan; o conxunto de significantes diferentes que poden realizar un só contido conceptual é o campo de designacións ou campo onomasiolóxico.

Estas son dúas perspectivas diferentes e complementarias de considera-las relacións entre expresións e contidos. A manifestación máis clara da perspectiva semasiolóxica é a homonimia e a polisemia (unha forma material asociada a varios contidos), e a manifestación máis evidente da perspectiva onomasiolóxica é a sinonimia (un mesmo contido expresado mediante varios significantes).

Desde unha perspectiva semasiolóxica, “cabeza” asóciase (significa) ós diferentes contidos que aparecen en expresións como “cortáronlle a cabeza”, “dóelle a cabeza”, “ten moita cabeza para as matemáticas”, “a cabeza dun cravo, dunha punta, dun dedo, dun texto...”, “cabeza do xugo”, “cabeza do arado”, “cabeza de allo”....

Por outra banda, e desde unha perspectiva onomasiolóxica, o contido de ‘parte superior ou anterior do corpo dos animais’ désígnase mediante significantes como “cabeza”, “cacheira”, “cachola”, “azotea”...

As gramáticas tradicionais e os dicionarios alfabéticos parten dun enfoque basicamente semasiolóxico, en que a información recae nos distintos contidos que expresan as formas gramaticais e léxicas. O centro de interese que se privilexia con este procedemento é a comprensión. Colocados ante producións escritas ou orais en galego, ante significantes galegos, ofrécenseno-los medios para darmos co significado que teñen. Unha perspectiva deste tipo oriéntase fundamentalmente, polo tanto, cara á identificación e cara á interpretación do contido, daquilo que é designado.

O enfoque contrario, onomasiolóxico, pon o acento na produción. A cuestión non é agora “¿que significa isto?”, senón “¿como podo expresar en galego este concepto, esta idea, isto que quero dicir?”. Se o ensino da lingua quere satisfacer esa necesidade comunicativa do usuario, e ó mesmo tempo potencia-la súa capacidade de expresión, debe procurar poñer á disposición do aprendente a pluralidade de medios de que realmente dispón a lingua que vai empregar. Isto é, debe adoptar unha perspectiva fundamentalmente onomasiolóxica.

Por suposto, o dito non significa que se poña en cuestión o valor das descrições gramaticais tradicionais, e moito menos o das descrições funcionais, que non coinciden propiamente nin coas semasiolóxicas nin coas onomasiolóxicas. Por unha banda, os datos lingüísticos organízanse nas descrições segundo estruturacións ben fundamentadas. Por outra banda, os resultados das súas descrições poden integrarse de maneira na-

tural nas presentacións onomasiolóxicas. O ap. 4.2. da cuantificación nominal pode ser un bo exemplo desta integración.

A adopción dun enfoque onomasiolóxico é particularmente importante en galego por dous motivos. Un deles porque o noso grande problema non é tanto o da comprensión, xa que a maioría da poboación ten competencia pasiva no noso idioma, senón o da capacidade para producir textos correctos, matizados e variados. A cuestión é, xa que logo, a de podermos ir do que queremos dicir ós xeitos de dicilo.

O segundo dos motivos particulares relaciónase coa situación lingüísticamente dominada que sofre o galego: a presión do castelán sobre o idioma é tamén unha presión interna, sobre o sistema, que fai que abunde o calco e que se estendan modos de dicir mediatizados polo modo de expresar e ve-lo mundo o castelán. Un enfoque que vaia do contido á expresión reforzará por forza unha visión do mundo desde dentro, interna ó galego.

Cando falamos de que hai que partir do “concepto”, da “noción”, da “idea”, estes non deben identificarse co “significado” dunha expresión lingüística, entendendo o termo de “significado” en sentido preciso como o plano do contido solidariamente asociado ó plano da expresión dun signo, como o “contido dun signo ou construción en canto dado pola lingua mesma” (Coseriu, 1977a: 187), “e, precisamente, exclusivamente pola lingua, por tal e cal lingua determinada” (Coseriu, 1977b: 220). Este “significado”, así definido, é distinto das referencias e conexións que logo se establecen coa realidade extralingüística, conexións que se fan mediante os significados, pero sen coincidir con eles. E do que se trata nesta orientación onomasiolóxica é, xustamente, de partir desas conexións coa realidade extralingüística. Dito con maior precisión, os puntos de partida son a “designación” e o “sentido”, non o “significado funcional”, pois eles son os elementos de que consta o contido último dun texto.

A “designación” é a referencia a obxectos e a estados de cousas extralingüísticos. Depende sempre do contexto e polo tanto varía de ocasión a ocasión. Ademais, só pode establecerse totalmente mediante unidades de nivel superior á palabra, mentres que o significado de lingua é constante e propio das distintas unidades gramaticais. A consecuencia disto é que mediante idénticas expresións (e iguais significados de lingua) podemos establecer designacións distintas: en *a miña avoa vive na miña casa*, a identificación referencial de “eu”, a “avoa” e a “casa” en cuestión varían tanto como distintas sexan as persoas que o enuncien e para as cales o enunciado satisfaga a condición de verdade. Inversamente, e isto é o

que máis nos interesa, mediante expresións con significados de lingua diferentes podemos establecer designacións idénticas. Por exemplo, en *neste salón de actos temos unha acústica mala*, podemos expresa-la mesma designación de *neste salón de actos* mediante *no salón de actos*, *no salón de actos en que estamos*, *neste local da Facultade*, *neste local en que estamos reunidos*, *na sala en que nos atopamos...*

O “sentido” é o contido particular dun texto ou dunha unidade textual que, entre outros medios, se expresa con significados e con designacións particulares. No “sentido” estamos nunha situación análoga á descrita para a designación: por un lado, unha unidade textual non quere dici-lo mesmo en textos e contextos comunicativos distintos; por outro lado, podemos comunicar un mesmo sentido mediante unidades textuais diferentes. Por exemplo, a mesma unidade textual *Hoxe vai mal día* ten un sentido en:

-Podemos ir á praia pola tarde.

-Hoxe vai mal día

en que se pode querer dicir ‘non me parece boa idea’, e polo tanto establece unha refutación mediante a expresión da causa (‘impídeo o estado do tempo’), e outro distinto en

-¿Que día temos?

-Hoxe vai mal día,

en que ten un sentido informativo. *Entra moita luz pola ventá* pode ter un sentido de orde indirecta (‘cerra a ventá’), un sentido de obriga (‘temos que poñerlle unha cortina á ventá’), un sentido de prohibición (‘non é necesario prende-las luces aínda’), etc. Inversamente, podemos establece-lo mesmo sentido mediante unidades textuais diferentes. Por exemplo, son maneiras diferentes de manifestar un mesmo contido de orde os seguintes enunciados: *en pé*; *poñédevos de pé*; *a poñerse de pé*; *¿por que non vos poñedes de pé?*; *ordeno que vos poñades de pé*; *poñédesvos de pé, que o mando eu*; *atención, que entra o director* (información que provoca a actuación)...

Agora ben, e fronte ó que de primeiras poida parecer, os mesmos exemplos que manexamos abundan para vermos que dado un determinado contido referencial as posibilidades de expresalo están sometidas a unha certa sistematización e son enumerables e susceptibles de descripción. No exemplo *neste salón de actos temos unha acústica mala*, a identidade referencial respecto de *neste salón de actos* dáse, por unha banda, escollendo entre posibilidades de determinación diferentes (que forman parte de tipos limitados) e, pola outra, mediante o uso de palabras que te-

ñen algunha zona de coincidencia sinonímica entre elas (*salón de actos, local, sala*).

A modo de exemplo, damos a continuación varias das posibilidades expresivas de que dispoñemos como falantes para referirnos ós mesmos contidos léxicos. Iso non quere dicir que sexan todas igualmente recomendables nin que haxa que promovelas en contra do uso do termo preciso. É evidente que botar man de equivalencias sinonímicas de xeito indiscriminado pode dar lugar a abusos e a empobrecemento léxico, xustamente o contrario do que se procura. As equivalencias designativas deben ensinar a non reduci-las posibilidades expresivas, a aumenta-lo caudal léxico e a distingui-las construcións e as palabras unhas das outras. Por outro lado, é igualmente de moita importancia saber situar cada posibilidade no dialecto, sociolecto, rexistro ou ámbito que lle corresponde.

3. Equivalencia designativa

Clasificación dos procedementos que posibilitan a equivalencia designativa:

1- *Sinónimos*: Abonda con que o ámbito referencial de dúas palabras coincida un algo para que sexa posible empregar unha ou a outra nalgúns contextos. O campo de coincidencia pode ser total (por exemplo, en variantes dialectais, como *carballo* e *rebolo*, *peixe sapo* e *rabada*, ou nos eufemismos) ou máis reducido: *terra, eido, tenza, leira; grande e amplo* (*vive nunha casa grande / ampla, pero fixo unha presentación ampla / *grande*).

2- *Hiperonimia*: Un dos tipos particulares de coincidencia referencial prodúcese na relación de “hiperonimia”, é dicir, cando podemos empregar-lo termo concreto ou termos máis xerais en que aquel se inclúe. A relación pode ser estritamente de “lexema” a “arquilexema” ou producirse con graos de xeneralización máis amplos: os tipos de *carballo* (*albariño, negral, cerqueiro* ou *cerquiño, caxigo* ou *carrasqueiro, covo, reboleiro, sanguinho...*) teñen como hiperónimo a *carballo*, este a *árbore*, e esta a *planta* e *vexetal* (*¿ves aquela árbore / aquel carballo / aquel caxigo?*). Facendo inclusións cada vez maiores podemos chegar a termos tan xerais e tan pouco caracterizados como *cousa, iso, algo, aparato, aquel, choio*, etc.

3- *Clasificación múltiple*: Un mesmo obxecto pode contemplarse baixo diversos aspectos e, polo mesmo, pode formar parte de clases diferentes. Un *cabalo* pode ser tamén *besta, egua, cabalería*; pola raza, *árabe, percherón*; polo seu desenvolvemento *cabalo, poldro*; pola cor

baio, pedrés, alazán; polo uso, *corcel, albardeiro*... Podemos referirnos ó mesmo animal con *vin un cabalo / unha cabalería / un poldro / un alazán / un corcel*...

4- *Procedementos retóricos de contido* (metáfora, imaxe, sinécdoque, metonimia, hipérbole): Podemos usar dun signo para designar unha clase de obxectos cun ámbito referencial afastado do da clase que propiamente lle corresponde a ese signo, en virtude de procedementos metafóricos, metonímicos ou similares: *cabeza / intelixencia, cadeira / posto, cargo; ioga español / sesta*,...

5- *Relacións de antonimia*: Nas relacións antonímicas contrarias e contradictorias a equivalencia referencial conséguese coa negación do antónimo: *quente / non frío; solteiro / non casado; doado / non difícil; informal / non formal*... O mesmo efecto cá negación ten a ironía: *é ben parvo / ¡é ben listo!*

6- *Definicións de diferente tipo*, en que non hai relación de derivación (cfr. 9-) nin relación de hiperonimia (cfr. 2-): *derriba / conxunto de escombros da demolición; parte da bicicleta que protexe a cadea / cárter*...

7- *Mediante determinacións e aclaracións*:

a) Nas relacións semánticas de gradación hai con frecuencia lexicalizacións en torno ós polos opostos, como ocorre entre *frío* e *quente*, que forman a serie *conxelado, xeado, frío, fresco, morno, caloroso, quente, fervendo*. Nestes casos é posible empregar con referencia similar á dun termo da serie outro termo que vaia cuantificado: *algo frío / fresco, pouco frío / morno, moi quente / fervendo*...

b) Desde outra perspectiva, en lugar do termo propio empréganse ás veces outros especificados como similares ou aproximados: *é algo así como, unha especie de: é unha semellanza de laúde, aproximadamente un laúde / bandurra, bandola*.

Estes intentos de precisa-lo máis posible a clase próxima levan ó uso de fórmulas correctivas (*é dicir, por mellor dicir, ou máis ben, isto é, quero dicir, máis exactamente*...) e a desenvolvementos que detallan o dito, de modo que a enumeración das partes trata de explica-la idea xeral que se quere comunicar.

8- *Mediante implicacións*: Poden ser moi variadas, desde estritamente léxicas (*irse, marchar / non estar; chegar / estar*...) a outras máis regulares, como a implicación existente entre a produción ou causación e o producido ou causado: *matar entraña morrer, aínda que non ó revés: matárono dun disparo / morreu dun disparo; deuma / téñoa*... Hai tamén implicación entre o resultado, a perfectividade e a anterioridade: *téñoa gardada / gardeina; sentouse / está sentado, ergueuse / está de pé*,...

9- *Equivalencia entre categorías léxicas diferentes*: Mediante os procedementos de derivación e de composición podemos facer transformacións da categoría léxica (de substantivos a adxectivos, de verbos a adxectivos, etc.), de modo que cambiámo-la clase de palabra, pero mantémo-lo mesmo contido léxico: *unha rapaza que corre moito / moi corredora; no momento en que chegou / da chegada; a suposición de que limpa ben / da súa boa limpeza; desprezo todo o que é ruín / toda ruindade; tempo de inverno / invernal...*

a) O feito de que poidamos expresa-lo mesmo contido mediante un adxectivo, un substantivo, un verbo e un adverbio (*abundante, abundancia, abundar, abundantemente*) descansa, por unha banda, no feito de que a mesma función pode estar representada por unidades sintácticas de diferente nivel: a función “adxectival” está representada polo adxectivo e pola frase adxectiva, pero tamén pola oración relativa, por frases preposicionais con substantivo, por oracións substantivas preposicionais, por frases preposicionais adverbiais: *a árbore máis alta / que máis se levanta planteina eu / de máis altura; o resultado da chamada / de que chamase foi negativo; deille o que me quedaba / o restante...* Estas posibilidades de escolla esténdense a categorías léxicas e gramaticais diferentes: *posiblemente está / é posible que estea / estará / ha de estar / debe estar / pode estar; ó que veña / ó vir / en vindo / de vindo...*

b) Descansa tamén, por outro lado, na relación de composición / descomposición gramatical entre verbos simples e as locucións verbais equivalentes:

“*facere*”: *facere progresos / progresar; presentar un recurso / recorrer; dirixir unha demanda / demandar; lanzar unha crítica / criticar; proferir ameazas / ameazar; facerse cargo / encargarse; presentar desculpas / disculparse; corre-lo risco / arriscarse...*

“*ter*”: *recibir solución / solucionarse; ter coñecemento / coñecer...*

“*ponere*”: *poñer en orde / ordenar; prestar atención / atender; darlle remedio / remediar; caer enfermo / enfermarse; volverse amarelo / amarelecer...*

“*tomare*”: *sacar proveito / aproveitarse; tomar vinganza / vingarse; coller nota / anotar; tomar parte / participar...*

c) Por suposto, estas substitucións non teñen por que mante-la base léxica, poden ser sinonímicas: *dar boa acollida / recibir; formarse idea / supoñer, imaxinar, coidar; dar consentimento / asentir, aprobar, aceptar; tomar unha determinación / decidir, resolver, acordar...* Como ilustran os exemplos de a), tampouco nas equivalencias entre unidades sintácticas diferentes é preciso mante-la base léxica, de modo que pode operarse con calquera das equivalencias de significado enumeradas.

Nesta mesma orde de cousas, relacionada coas diferentes posibilidades de expresión sintáctica de mesmos contidos semánticos, é preciso ter en conta aínda que unha mesma función semántica pode admiti-la súa expresión mediante varias funcións sintácticas designativamente equivalentes: *cortaron os piñeiros / os piñeiros foron cortados / cortáronse os piñeiros; discutinlle que / discutimos que / discutín con el que...; abriuse a ventá co vento / o vento abriu a ventá; cambieille o reloxo / cambiei o reloxo con el / cambiei de reloxo con el / cambiámo-lo reloxo; confeseime co bispo / confesoume o bispo...*

Procedendo noutros sectores do mesmo xeito ca respecto da equivalencia designativa, poderemos ir identificando os modos de expresión que corresponden a contidos determinativos como a “cantidad”, relacionais como a “causa”, etc. E poderemos ir establecendo igualmente como se expresan os contidos textuais de “orde”, “saúdo”, “refutación”, etc.

Como segundo exemplo disto mesmo, presentamos a continuación de xeito moi sintético as posibilidades expresivas que a lingua pon á nosa disposición para expresa-lo contido de “cuantificación”. Limitámonos á “cuantificación do substantivo”, unha das súas determinacións máis amplamente representada na lingua, aínda que a cuantificación do adxectivo, a do verbo e a do mesmo adverbio comparten bastantes das características da cuantificación nominal.

4. Cuantificación do substantivo

4.1. Tipos de cuantificación e clases de substantivos

A noción de “cuantificación”, entendida de maneira xeral, presenta aparentemente algunhas dificultades para ser tomada como punto de partida. Estas dificultades derivan da contraposición entre a necesidade de que o concepto de que se parte sexa o máis unitario posible e o feito de que hai “cuantificación” de varios tipos, e con distintas gradacións en cada tipo:

Grupo A)

a) cuantificación numérica, definida: *tres vendas, vinte persoas*, etc.; ou indefinida: *árbores, peixes; poucos días, moitos amigos*, etc.

b) cuantificación porcional, indefinida: *pouco pan, moito leite*, etc.

c) cuantificación intensificadora: *forzaza, forciña; grande dor, pequena dor; moita virtude, pouca virtude*, etc.

d) cuantificación de magnitude: *superpetroleiro; casona, casiña; praza grande, praza pequena*, etc.

Grupo B)

e) cuantificación colectiva, interna: *castiñeiro/souto, abella/enxame; alumno/alumnado, carballo/carballeira*; ou externa, definida ou indefinida: *un par de pitos, un cento de piñeiros; un brazado de achas, un monte de garabullos*, etc.

f) cuantificación fraccionaria, definida: *medio molete, a metade dun mes*, etc.

g) cuantificación multiplicativa, definida: *o dobre de canas, dobre intelixencia, o triplo de fariña, cuádrupla alianza*, etc.

Aínda dous apuntamentos máis. Por unha banda, a “cuantificación” “puede aplicarse a unha extensión de A o a una confrontación entre A y B” (Pottier, 1976: 257). É dicir, ademais dos tipos de cuantificación sinalados existe tamén unha cuantificación “relativa” respecto dun termo de “comparación”, que pode estar explícito ou ser identificable contextualmente. Este tipo de cuantificación relativa, ou de “confrontación”, conta con instrumentos específicos que a expresan, e pode ser do tipo g) (*ten o dobre de ganas ca ti, dá o quintuplo de leitugas ca esta terra*, etc.), ou mesmo f) (*fai a metade de traballo ca ela*, etc.), ou pode manifesta-los contidos correspondentes ós tipos de cuantificación a), b) e c) mediante formas como *máis, menos, tanto*, seguidas de *ca* ou *coma* (*dá cinco veces máis leitugas ca esta terra; máis árbores ca peixes; menos pan có ano pasado; tanta forza coma ti*, etc.). Estas mesmas formas (*máis, menos...*) poden combinarse con tódolos tipos anteriores (*vinte persoas máis ca onte; un quinto menos ca nesa saca; menor sufrimento ca da outra vez; unha casa tan grande coma a túa; menos culleradas de azucre*, etc.).

Por outra banda, os tipos a), b) e c), e parcialmente f), presentan construcións partitivas respecto de substantivos que están presentados como coñecidos: *tres dos rapaces, pouca da carne, moita da dor, un quinto do trigo*, etc. De acordo con cada un dos tipos, e como ilustran os exemplos, a “parte” pode estar formada por unha cantidade numérica, porcional ou intensiva.

De todas formas, non é forzoso partir de cada un deses tipos e inventaria-los medios de expresión que lles corresponden. No grupo A), os diferentes tipos están representados polos mesmos elementos: *moito, pouco* aparecen en a), b) e c), e *grande, pequeno* en c) e d). Isto débese a que estes diferentes tipos de cuantificación -a), b) e c) por unha banda, e

c) e d) pola outra-, dependen moito de cal sexa a clase léxica do substantivo. A diferenza no tipo de cuantificación é en boa medida unha cuestión de combinatoria sintagmática entre o determinante cuantificador e a clase léxica do substantivo determinado:

moito, pouco + substantivo concreto (ou abstracto) contable: a) cuantificación numérica: *moitos ríos*.

moito, pouco + substantivo concreto non contable: b) cuantificación porcional: *moita auga*.

moito, pouco + substantivo abstracto non contable: c) cuantificación intensificadora: *moita fame*.

grande, pequeno + substantivo concreto contable: d) cuantificación de magnitude: *río grande*.

grande, pequeno + substantivo abstracto: c) cuantificación de intensidade: *fame grande*³.

Os tipos do grupo B), pola súa parte, sempre indican cantidade nalgún dos sentidos a), b) ou c), como os exemplos aportados deixan ver: no tipo e) é de sentido a), e nos tipos f) e g) pode ser de calquera dos sentidos a), b) ou c). Estes dous últimos tipos -f) e g)-, practicamente só se expresan cos numerais fraccionarios e multiplicativos (ver en 4.2. os ap. 5-c e 5-d). En canto ó tipo e), de cuantificación colectiva, admite varias posibilidades de expresión: léxica e interna (*árbore/bosque...*); sufixal: *-ado, -eiro...* (ver en 4.2. o ap. 2-b); co xénero, moi reducida: *ovo / ova...* (ver en 4.2. o ap. 3); numerais colectivos: *par, cento...* (ver en 4.2. o ap. 5-b); construcións con substantivos: *un feixe de canas...* (ver en 4.3. o ap. 4-c).

En definitiva, a “cuantificación” que nos irá aparecendo de maneira máis constante é a que corresponde ós tipos a), b), c) e d) do grupo A). Tendo en conta que estes tipos dependen da clase léxica do substantivo, está xustificada que os tratemos todos en conxunto e partamos dun concepto de cuantificación máis xeral. Non obstante, procuraremos ir sinalando estes diferentes tipos de cuantificación en cada un dos procedementos lingüísticos que expresan a cuantificación⁴.

³ Na combinación de *grande* + substantivo concreto non contable, a intensificación é cualitativa, non cuantitativa (*grande viño; viñazo*).

⁴ Moitos dos elementos que expresan cuantificación do substantivo poden, á súa vez, ser obxecto de cuantificacións: *grandísimo inxenio, pouquiña xente, moi poucos días, pasaron moitos e moitos coches, catro pares de medias*, etc. A cuantificación que se exerce sobre o substantivo é en realidade a dos seus determinantes con tódolos elementos que os modifican, pero como estes últimos afectan primariamente a outras unidades é máis conveniente estudialos á parte dentro da cuantificación do adxectivo e demais determinantes do substantivo.

4.2. Expresión mediante unidades gramaticais

En canto gramaticais, estes procedementos aparecen descritos nas gramáticas, ora que separados e sen seren postos en relación uns cos outros⁵.

1- Prefixos cuantificadores:

a) *super-*, *sobre-/sub-*: cuantificación de magnitude ou intensificadora superlativa ou infralativa: *superpetroeiro*, *supercarburante*, *sobredose*; *subdesenvolvemento*, *subestimación*...

b) *bi-*, *pluri-*, *multi-*: cuantificación numérica definida ou indefinida: *bilingüismo*, *plurilingüismo*, *multilingüismo*; *bipartidismo*, *multipartidismo*...

2- Sufixos modificadores:

a) aumentativos (-*azo*, -*ón*) e diminutivos (-*iño*): cuantificación de magnitude ou intensificadora: *mesaza*, *mesona*, *mesíña*; *paciENZA*, *pacienciña*...

b) -*ado*, -*axe*, -*eiro*, -*erío*...: cuantificación colectiva (estes mesmos sufixos teñen outros valores non cuantitativos): *alumna-do*, *rapazada*, *follaxe*, *cancioneiro*, *carballeira*, *mocerío*...

3- Cambio de xénero:

-*o* / -*a*: cuantificación de magnitude: *pozo* / *poza*, *coitelo* / *coitela*... A cuantificación colectiva é de moi escaso rendemento: *ovo* / *ova*...

4- Categoría de número:

singular / *plural*: cuantificación numérica no plural: *pozo* / *pozos*, *centeo* / *centeos*, *carreira* / *carreiras*...

5- Cuantificadores definidos:

a) *numerais cardinais*: *dous*, *tres*,...: cuantificación numérica definida: *trece pozos*, *vinte libros*, *douscentos alumnos*... Nalgúns deles pode ser tamén indefinida: *con dous empuxóns xa cae*, *iso é cousa de catro tolos*, *dixenllo cen veces*, *deulle mil voltas*...

⁵ Pretendemos que a clasificación sexa rigorosa, mais, por razóns de claridade e para evitar reiteracións, incluímos tamén unidades gramaticais no apartado da expresión mediante procedementos de confrontación e no da expresión mediante tipos oracionais. De feito, os procedementos de confrontación mediante estruturas consecutivas, comparativas e relativas, así como os propios tipos de oración, son en si mesmos sintácticos, e por iso gramaticais.

Exprésase tamén mediante construción partitiva: *vinte dos libros*, *douscentos dos alumnos*...

b) *numerais colectivos* (+ de + subs.): *par*, *parella*, *decena*, *ducia*, *quincena*, *vintena*, *cento*, *centena*, *milleiro*, *millar*: cuantificación numérica definida: *un cento de anos*...

Pode ser tamén indefinida, como ocorre sempre con *millenta*: *un cento de veces*, *un par de folios*... Con este significado indefinido poden aparecer pospostos, en frases preposicionais: *problemas*, *coellos*... *a pares*, *a ducias*, *a miles*, *a centos*, *a milleiros*...

Hai tamén bastantes substantivos con significado numeral definido e colectivo que indican ademais o cuantificado: *trío*, *trienio*, *quinqüenio*, *quinteto*...

c) *numerais fraccionarios*: *medio*, *metade*, *tercio*,...: cuantificación definida e en sentido numérico, porcional ou intensivo; a construción pode ser partitiva: *media pensión*, *cuarto quilo de azucre*, *un cuarto de polo*, *un tercio dos pozos*, *a metade da súa ousadía*...

Tamén se expresa mediante:

-fraccionario agrupado con *parte de*: *a tercia* ou *terceira parte dos deputados*, *a cuarta parte do tempo*...

-cardinal agrupado con *veces menos* (+ *ca* ou *de*): *gasta tres veces menos*...

d) *numerais multiplicativos*: cuantificación multiplicativa definida numericamente (aumento nun número exacto de veces), nunha substancia discontinua (numérica) ou continua (porcional ou intensiva), e en xeral con relación a outro elemento (cuantificación relativa): *séxtuplo de vasos ca de cuncas*, *triplo de centeo có ano pasado*, *dobre de fortaleza*...

Só son de uso corrente *dobre* e *triplo*.

Este contido exprésase normalmente mediante un numeral cardinal agrupado con *veces máis* (+ *ca* ou *de*): *tres veces máis idade ca el*...

6- Cuantificadores indefinidos:

Cuantificación indefinida numérica, porcional ou intensificadora, segundo a clase léxica do substantivo: *pasaron (algúns, ben, uns poucos, demasiados, máis...) anos desde aquela*; *apañou (ben, moita, abonda...) herba*; *as operacións desenvolvéronse con (bastante, menos...) rapidez*.

Teñen tamén construción partitiva: *algúns dos presentes*, *moita da area*...

Clasificación:

a) *existenciais*: *alguén, algo, algún* (positivos); *ninguén, nada, ningún* (negativos). *Algún e un nada de* indican tamén cantidades pequenas. *Alguén e ningué*n teñen sempre valor substantivo propio; *algo e nada*, que teñen tamén ese valor, poden en cambio cuantifica-lo substantivo en construcións partitivas.

b) *totalizadores*: *todo, cada, ambos*. Fronte á inexistencia (*ningún*), representan a cantidade total en distintos sentidos.

Entre a cantidade cero e a cantidade total están as cantidades intermedias non gradativas e as gradativas, ademais das relativas (ou confrontativas).

c) *non relativos e non gradativos*: *canto, uns cantos, varios, uns, ben*. Menos este último, indican normalmente cantidade pequena, de modo que se relacionan con *algún e un pouco*. *Ben* expresa normalmente cantidade elevada e relaciónase con *moito*. Para o valor de cantidade elevada que pode manifestar *canto*, ver 4.4.5- e 4.5.1-.

d) *non relativos gradativos xenéricos*: *un pouco, bastante, moito*: cantidade pequena, intermedia ou elevada, de acordo coa cantidade media e normal estimada.

e) *non relativos gradativos valorativos*: *pouco, abondo, demasiado*: valoración da cantidade como insuficiente, suficiente ou excesiva.

Tamén se empregan construcións preposicionais adverbiais: *abondo/dabondo* (estas grafías corresponden “a + abondo” / “de + abondo”), *de máis, de menos* (*cartos abondo, espacio de máis, tempo de menos*).

f) *relativos gradativos*: *máis, menos, tanto*: cantidade comparativamente maior, menor ou igual.

Tanto indica normalmente que a cantidade igual é elevada, que é o significado que ten nas construcións consecutivas. Para indicar nestes casos cantidade pequena úsase *tan pouco*.

4.3. Expresión mediante unidades léxicas

1- *Lexicamente, de maneira interna*: cuantificación de intensidade ou magnitude. Fúndase en que os substantivos entran en oposicións graduais cuantitativas respecto dun mesmo significado léxico: *orballo/chuvia/trebón*: nesta serie *orballo* é unha chuvía pequena e *trebón* unha chuvía grande; *brillo/resplandor; estalo/estouro; medo/pavor*...

2- Mediante adxectivos:

O adxectivo pode ir anteposto ou posposto e con calquera función (atributo, explicativo...); a anteposición tende a facer resalta-lo seu valor cuantificador⁶. Clasificación:

a) adxectivos con valor de cuantificación básico de totalidade ou parcialidade:

-(*día, cambio*) *completo, enteiro, íntegro, total; incompleto* (normalmente con contables).

-(*beleza, paciencia*) *absoluta, radical, rotunda; parcial* (normalmente con abstractos).

b) adxectivos con outros valores de cuantificación básicos:

-cuantificación numérica, porcional ou intensiva, segundo o substantivo: (*carballos, trigo, forza*) *abondoso, abundante, considerable, copioso, cuantioso; incalculable, infindo, infinito; excesivo, sobexo; suficiente; escaso, insuficiente*.

-cuantificación numérica: (*ríos*) *múltiples, numerosos, incontables, innumerables*.

-cuantificación de magnitude ou intensiva: (*cuarto, praza, confianza, pena*) *amplo, grande, enorme, vasto, soberano, inmenso, colosal, descomunal, desmesurado, monumental, xigante, xigantesco; pequeno, mínimo, minúsculo*.

Maior, menor, tamaño son relativos.

c) adxectivos con trazos semánticos de cuantificación intensiva só ás veces e non básicos:

-(*fortuna, fame, forza, calor, paciencia, beneficio*) *bo, desmedido, desproporcionado, desorbitado, esaxerado, imponente, importante, impresionante, inxente, elevado, extremo, forte, máximo, notable, notorio, portentoso, sumo, superior, superlativo, supino, supremo, tremendo, xeneroso* (cantidade grande).

-(*fortuna, fame, forza, calor, paciencia, beneficio*) *exiguo, débil, feble, imperceptible, inapreciable, inferior, ínfimo, insignificante, irrisorio, leve, lixeiro, moderado, raquíptico, reducido, ridículo, suave, tenue, tímido* (cantidade pequena).

O valor intensificador en cada polo, no do cantidade grande e no da cantidade pequena, explícase porque a cantidade funciona como un

⁶ Alí onde é posible, procuramos agrupa-los adxectivos de acordo co grao de cuantificación que expresan.

tipo de calidade e porque o valor cualitativo descansa na cantidade: *un frío impresionante* é un frío que causa impresión pola súa grande intensidade.

d) "series usuais de intensidade" (Bally, 1951: I, 70-72; II, 43-44; Lapa, 1979: 84-86): sintagmas semifixados formados por adxectivos que se asocian con frecuencia con valor intensivo a cadanseu substantivo ou a un pequeno número deles: *actividade frenética, amor cego, amor fondo, amor profundo, aspiracións serias, atención profunda, avaricia sórdida, axitación febril, baixa sensible, beleza incomparable, pingües beneficios, beneficios substanciosos, borracheira criminal, brutalidade bestial, calidade baixa, calor abrasadora, calor horrorosa, calor infernal, calor tórrida, calor tropical, candor anxelical, chuvia torrencial, coidado especial, coidado minucioso, confianza cega, defecto acusado, defecto pronunciado, desexo ardente, desfeita irreparable, desmentido categórico, dor atroz, dor viva, esforzo extremado, éxito estrepitoso, fame canina, fame devoradora, fame voraz, fe firme, alta fermosura, fracaso estrepitoso, frío glacial, frío horrible, ignorancia crasa, imaxinación exuberante, importancia capital, inimigos acérrimos, interese vivo, inxustiza absoluta, luxo asiático, luxo principesco, altos méritos, necesidade perentoria, odio cego, odio mortal, partidario acérrimo, perda irreparable, perda sensible, posibilidade remota, prezo exorbitante, prezo módico, proba decisiva, rapidez vertixinosa, razóns poderosas, repugnancia insoportable, resolución firme, temor profundo, tempestade furiosa, tempestade violenta, vento horrible, vento terrible, victoria aplastante.*

Estas construcións semifixadas existen en tódalas linguas, e se esas pertencen a un rexistro formal, non faltan tampouco na lingua popular: *unha fame regañada, un frío espeso, unhas ganas doentes de comer, un vento callado, un xenio rabudo...*

e) adxectivos cuantificadores en construcións do tipo "adx. + de + subs.": *chea de frío, cheo de mimos; morta de frío; abondosa de peito; un mes vicioso de choivas; rico en desgracias*. Son moi frecuentes sobre todo co adxectivo *cheo*.

3- Equivalentes designativamente a adxectivos:

A "función adxectival" está representada primariamente polo adxectivo e pola frase adxectiva. Pero, como xa vimos na equivalencia designativa (3.9-), as posibilidades amplíanse debido a que un mesmo contido podemos expresalo mediante outras categorías léxicas e debido a que a mesma función pode vir representada por outras unidades sintácticas diferentes. Podemos determina-la "cuantificación" dun substantivo mediante verbos ou substantivos equivalentes a adxectivos do grupo an-

terior (4.3.2-) sempre que se integren en construcións apropiadas ou traspostas á función adxectival. Estas posibilidades son limitadas, pois non existen verbos e substantivos equivalentes a adx. para tódolos adxectivos:

a) con verbos relacionados con adx. do apartado anterior -enténdase, os de 4.3.2-, como *abundar e abundante, escasear e escaso...*: *había abundantes silvas ás beiras do carreiro / as silvas abundaban ás beiras do carreiro; o pan era escaso / o pan escaseaba...*

b) con substantivos relacionados con adx. do apartado anterior, normalmente en construcións atributivas: *a ferida foi considerable / a ferida foi de consideración; había libros abundantes / os libros, que había en abundancia...*

c) con substantivos relacionados con adx. do apartado anterior en construcións do tipo "subs. determinante + de + subs. determinado": *a totalidade da xente, a integridade dos asistentes, abundancia de libros, escaseza de pan, amplitude de coñecementos, enormidade de vehículos, ridiculez de días, multiplicidade de accidentes, suficiencia de participantes, insuficiencia de comida...*

d) con substantivos relacionados con adx. do apartado anterior en construcións do tipo "subs. determinado + en + subs. determinante": *a xente na súa totalidade, libros en abundancia, ferida de consideración, comida en exceso, susto de morte, acontecemento de magnitude, problemas sen fin...*

e) oracións relativas, en que o valor cuantificador pode localizarse no adxectivo ou nun verbo ou substantivo equivalentes:

-construción de relativo con calquera dos adx. mencionados (os do ap. 4.3.2-), en función de atributo: *unha paciencia que é considerable; o pan, que era escaso...*

-construción de relativo con verbos relacionados con adx. do mesmo apartado anterior, como *abundar e abundante, escasear e escaso...*: *as silvas, que abundaban...; o pan, que escaseaba...*

-construción de relativo con substantivos relacionados con adx. do apartado anterior: *a ferida, que foi de consideración...; os libros, que había en abundancia...*

4- Mediante substantivos:

Ademais dos substantivos cuantificadores mencionados no apartado precedente, hai outros que non están relacionados con adxectivos e que poden aparecer nas mesmas construcións anteriores:

a) pospostos, en construcións do tipo “subs. determinado + en + subs. determinante”: cuantificación numérica, porcional ou intensiva:

- frases preposicionais formadas con *Deus*, sinónimos ou antónimos, que con frecuencia reforzan a *moito*: *plantas a Deus dar, millo de Deus, familia ten a de Deus, moitos sufrimentos de Deus, moita fame de Noso Señor, unha fame do demo...*
- outras frases preposicionais: *a montóns, a moreas, en cantidade, a esgalla, a manta, de medo...: unha fame de medo, unha chea de papeis de medo, papeis a montóns...*
- estas frases poden estar integradas tamén por verbos: *ten discos para parar un tren, había coellos a varrer...*

b) antepostos, en construcións do tipo “subs. determinante + de + subs. determinado”:

- cantidade elevada en sentido numérico, porcional ou de intensidade: *unha barbaridade de posibilidades, unha burrada de alcohol, unha enchente de botellas, unha enxurrada de insultos, unha riola de xente, un tropel de rapaces, unha chuva de regalos, unha dioiva de males, cantidade de temor, unha pluralidade de recursos, unha chea de sufrimento, un mar de penalidades, forza de xoguetes, minga de xenio, unha aglomeración de desgracias, multitude de paxaros, profusión de oportunidades, un demo de cativos, un milagre de viño, un mundo de cariño...*

Os substantivos cuantificadores poden estar integrados en expresións adverbiais: *a poder de traballo, a forza de estudio...*

- cantidade pequena en sentido porcional (ou de intensidade): *unha pinga de café, un goto de viño, un belisco de pan, unha chisca ou un chisco de confianza, unha miga ou migalla de paciencia...*

Tamén indican cantidade en xeral pequena e porcional substantivos como *lisca, lasca, rebanda, tallada, taco, torada...*, pero a cantidade expresada está tomada cunhas características de forma determinada (*lisca* ‘cantidade pequena en forma fina e longa’).

c) substantivos de medida antepostos, en construcións do tipo “subs. determinante + de + subs. determinado”:

- indican cantidades determinadas en relación co tipo de substancia e coa dimensión que se toma en conta: *litro, metro, gramo, hectárea, quintal, tonelada...*
- indican cantidade determinada, pero menos precisa, substantivos como *brazado, presa, vaso...* A cantidade está dada polo substantivo que indica a medida: *brazo, man, vaso...*
- Algúns son derivados mediante sufixos: *manda, presada, puñado, mangado, brazado; carrada, potada, cullerada, pada, palexada...*
- Outros carecen de sufixo específico: *manchea, presa, mañizo, mollo, feixe, gavela; carro, caldeiro, vaso...: un carro de palla, un carro de patacas...*

Se entendemos por “colectivo”, como é usual, o substantivo que designa un conxunto de entidades consideradas como unidade, os substantivos anteriores só son “colectivos” cando teñen sentido numérico, pero non cando teñen sentido porcional.

Todos poden cuantificarse, coma os demais colectivos e unidades de medida: *dúas gavelas de toxo, varios feixes de palla...*

Quedan fóra destes agrupamentos, por seren neutros respecto da cantidade expresada, substantivos como *anaco, cacho, parte* ou *porción*. O mesmo ocorre con substantivos de carácter colectivo como *grupo, lote, morea, monte, montón*, ou *fato, grea, rabaño, rea, reata, recua, rolada*, que ademais teñen un forte contido nominal.

4.4. Expresión mediante procedementos de confrontación

1- Mediante repetición do substantivo en frases copulativas: cuantificación elevada en sentido numérico, porcional ou intensivo: *durante anos e anos foi o único teatro coñecido, por máis rogos e rogos que lle fixen, botelles auga e auga sen resultado, armada de paciencia e máis paciencia...*

2- Mediante construcións con sentido consecutivo:

A cuantificación pode ser en sentido numérico, porcional ou intensivo:

a) oracións consecutivas:

- Cantidade elevada: *tanto / tal / un... que: había tantos rapaces no baile que aquilo era unha praga; deille tales berros que mesmo se asustou, ten unha musculatura que mete medo,*

chegou unha de xente que non che quero nin contar, a súa fermosura é tal que para qué che vou contar, ...

-Cantidade pequena: *tan pouco... que: préstalle tan pouca atención que o caso é de denuncia...*

-A expresión da consecuencia pode faltar, sempre que se empregue a entoación apropiada: *ten tanto xenio..., deille tales berros..., ten un xenio..., ten tan pouco agarimo a pobre...,*

b) expresión da causa e presentación da consecuencia como oración principal:

-*de* ou *con tanto / tal...* (que/como): *comeu tantos pasteis que colleu unha indigestión → de tantos pasteis que ou como comeu colleu unha indigestión / de tantos pasteis colleu unha indigestión; de tantos rapaces que había no baile aquilo era unha praga; asustouse con tales berros (como lle dei)...*

-*do / co...* que: *colleu unha indigestión dos pasteis que comeu, a pouco cae de cu do susto que levou, coas penalidades que pasou xa gañou o ceo, coa paciencia que gasta non acaba nunca...*

As dúas variantes anteriores expresan cantidade elevada. Como en a), a cantidade pequena exprésase con *pouco*: *de tan pouco... (que/como), do / co pouco... que.*

-*do / co...* (que *ten*): *co enfado que ten é capaz de facer unha, non se ten de pé da borracheira que ten, non podían durmir coa fame, vai caer da borracheira, non vía coa carraxe, adoezo coa fame, rebento co traballo, rebordaba coa satisfacción...*

Cun grao de síntese aínda máis avanzado: *vai morrer da / de pena, choraba da / de alegría, ardía da / de febre, está roibo coa rabia / de rabia...*

A serie, polo tanto, é como segue: *tiña tanta pena que morría → morría de tanta pena como tiña → morría da pena que tiña → morría da pena / morría de pena.*

c) causa menos marcada e consecuencia nun suxeito diferente: o contexto aclara se a cantidade é elevada ou pequena: *estou asombrado do teu nivel, asóbrame o teu nivel* (elevado / pequeno); *espántame esta chuvia, estou espantado desta chuvia* (moita / pouca); *marabilloume a súa fortaleza, quedei marabillado da súa fortaleza* (moita); *sorpréndenme os teus saltos* (grandes / pequenos)...

3- Mediante comparación de desigualdade:

Ademais das comparativas canónicas con *máis e menos...* *ca / do que* (ver 4.2. 6-f.), hai outras en que o segundo termo da comparación se emprega para intensificar a cuantificación, debido a que este se toma como indicador do grao máis elevado. Hai varias posibilidades:

a) *máis ou menos...* *ca / do que*: *bota máis xuramentos ca un carrateiro, bota máis fume ca unha máquina do tren, ten máis aguante ca unha mula, ten máis fortaleza ca un carballo...*

b) *máis ou menos...* *ca se*: *entraba máis luz ca se o sol se metese dentro, xuntouse máis xente ca se fose unha feira, tíñalle máis cariño ca se fose fillo seu, daba máis berros ca se o matasen...*

c) *totalidade / ausencia da cantidade no segundo termo de comparación*:

-positivo: *o máis traidor de todos, o maior milagre dos que Deus quixo facer, o maior pesar do mundo, o maior engano que poida existir...*

-negativo: *ten máis azos ca ninguén, sente maior pena ca outro ningún, bota máis auga ca ningunha outra fonte, o maior terremoto que nunca se viu, o maior amor que nunca tivo...*

d) *ausencia de comparación explícita*: *a marabilla maior de todas (de tódalas marabillas) → a marabilla maior das marabillas → a marabilla das marabillas: o sal é o sabor dos sabores, o pesar dos pesares, o vicio dos vicios, unha perda sobre tódalas perdas, ben sobre todo ben...*

4- Mediante comparación de igualdade:

Se o segundo termo da comparación se toma como indicador do grao máis elevado, entón tamén unha comparativa que pola forma é de igualdade pasa a significar cuantificación intensificada:

a) *tanto / un ou tan pouco...* *coma*: *ten tanto aguante coma unha mula, ten tanta paciencia coma un boi, ten un xenio coma un demo, unha forza coma un león, un furado coma un mundo...*

b) *identificacións, con ausencia de comparación explícita*: *ten tanta memoria coma un elefante → ten a memoria dun elefante → unha memoria de elefante; a forza dun león / unha forza de león; a vista dun lince / unha vista de lince; a paciencia dun santo; un xenio de mil demos...*

c) *paralelo a ca se é coma se*: *xuntouse tanta xente coma se fose unha feira, tíñalle tanto cariño coma se fose fillo seu, daba tantos berros coma se o matasen...*

O cuantificador *tanto* pode faltar: *xuntouse xente coma se fose unha feira, daba berros coma se o matasen, bebe viño coma se fose auga, gasta cartos coma se nacesen sós...*

d) con ausencia da cantidade no segundo termo de comparación: *tiña tanta ou unha dor como nunca tivera → nunca tivera tanta dor; vin unha miseria como nunca vira → nunca vin tanta miseria; nunca tal pracer sentira, nunca sufrín tamaño desprezo...*

5- Mediante construcións con relativos:

a) *canto / todo o... que / o... que*: indica cantidade total e igual, e só o contexto pode aclarala gradación da cantidade (pouca, moita, bastante...): *ten tantos cartos como necesita → ten cantos cartos necesita ou cartos cantos necesita / tódolos cartos que necesita / os cartos que necesita* ('tanta cantidade como necesita', 'a cantidade que necesita'); *trae cantas caixas haxa / tódalas caixas que haxa / as caixas que haxa; beberon canta auga quixeron / toda a que quixeron / a que quixeron; ten canta paciencia se queira / toda a que se queira / a que se queira; trae cantas caixas poidas / tódalas que poidas / as que poidas* ('a maior cantidade que poidas'); *causoulle canto mal lle puido facer / todo o mal que puido* ('o maior mal que puido'); *levaron cantos bens puideron / tódolos que puideron / os que puideron* ('os máis bens que puideron'); *busca canto pracer pode / todo o pracer que pode / o pracer que pode* ('o maior pracer que pode')...⁷

Cantos pode ir precedido de *todos*: *merquei todos cantos libros me indicaron / puideron...*

b) *canto / que / o... que*, en que xa hai cantidade claramente intensificada: *É estraño canto parecido teñen / que parecido teñen / o parecido que teñen; vin claramente canta razón tiña / que razón tiña / a razón que tiña...* A construción anterior está vinculada ás comparativas de igualdade; esta, ás consecutivas: *teñen tanto parecido que é estraño → é estraño o parecido que teñen → é estraño o seu parecido* (ver arriba 4.4. 2-c).

⁷ Por suposto, o contexto pode favorecer en ocasións unha interpretación de cuantificación intensificada aínda sen presenza de elementos que a expresen: *un rapaz da súa posición, unha persoa coa posición del, é un rapaz con cartos, bebín litros de auga, tirouse desde a altura, está moi rufo para os seus anos...* Os exemplos permiten observar que a intensificación da cantidade é frecuente en substantivos como *posición, altura...* que son á vez de cantidade neutra e elevada (cfr. 4.3., ap. 1).

4.5. Expresión en oracións exclamativas e interrogativas

1- En exclamativas:

a) *canto / que / o... que / que* (ver ap. anterior): *¡Canta altura ten! / ¡Que altura ten! / ¡A altura que ten! / ¡Altura que ela ten!; ¡Cantas mazás aquí hai!; ¡Que calor vai aquí!; ¡A calor que aquí vai!; ¡Xente que aquí hai!; ¡Miña naiçiña, carne que el comeu!...*

É tamén frecuente o uso de *que*, e ás veces de *canto*, en contextos negativos para expresar cuantificación positiva: *¡Que non había xente alí!, ¡Que non ten valor o home!, ¡Mira que non chegou xente!, ¡Mira que non tiven eu ocasións!, ¡Que non cortaron carballos neste monte!; ¡Cantas veces non lle dixen que non traballe tanto!...*

b) *que de / a de... que*: *¡Que de formigas matei! / ¡A de formigas que matei!; ¡Que de queixo comeu! / ¡A de queixo que comeu!; ¡Que de xente chegou! / ¡A de xente que chegou!...*

c) *vaia*: *¡Vaia agudeza (que) ten!, ¡Vaia saltos (que) dás!...*

d) *case*: *¡Case cortaron carballos neste monte!, ¡Case cae auga!...*

e) *aínda / xa*: *¡Aínda / Xa cortaron carballos neste monte!, ¡Aínda / Xa cae auga!...*

2- En interrogativas:

a) mediante preguntas retóricas: *¡Coñeces unha falsidade maior?; ¡Viuse algunha vez tanta desgracia?; ¡Quen oíría nunca outra tal explosión?...*

b) mediante respostas intensificadas a preguntas cuantitativas: *¡Ten cartos? -Vaia se non / -Xa o creo que ten...*

Tras esta presentación, e volvendo a por onde comezamos, sería pouco progresar que nos quedáramos á fin coa idea de que hai que incorporar ó ensino teórico de paradigmas gramaticais e ó ensino das unidades gramaticais e léxicas desde unha perspectiva semasiolóxica, un ensino tamén teórico desde unha perspectiva onomasiolóxica: a aprendizaxe teórica do conxunto de modos de facer equivalencias referenciais, de expresar cuantificación nominal, etc.

Non será ocioso insistir en que unha cousa é a descrición e o coñecemento dos elementos lingüísticos desde unha determinada perspectiva, coñecemento descritivo que o profesor de lingua debe posuír, e outra diferente a incorporación deses materiais descritos ó ensino da lingua, mediante os métodos pedagóxicos máis adecuados. Calquera perspectiva que se adopte esixe contar cunha descrición e que os profesores coñezan esa

descripción, pero o ensino dos elementos seleccionados que se queren ensinar é unha cuestión de ensino práctico e non teórico.

A proposta que suxerimos é que a programación da aprendizaxe da competencia lingüística, nun marco moito máis amplo có da gramática tradicional, se faga tamén en termos onomasiolóxicos tanto no relativo ó enfoque coma no relativo ós contidos designativos e de sentido que se deben ensinar. E ensina-los distintos xeitos que temos en galego de cuantificar, de afirmar, etc., dentro dunha perspectiva onomasiolóxica, esixe selecciona-lo que hai que ensinar, deseña-los métodos prácticos para facelo, organiza-la progresión destes materiais, a súa combinación adecuada cos máis elementos que deben ensinársese, etc. É o labor que comeza onde acaba a descripción.

Referencias bibliográficas

- Álvarez, R.; H. Monteagudo; X. L. Regueira (1986): *Gramática galega*. Vigo: Galaxia.
- Baldinger, K. (1970): *Teoría semántica. Hacia una semántica moderna*. Madrid: Alcalá.
- Bally, Ch. (1951): *Traité de stylistique française*. 2 vols. 3ª ed. Génève: Librairie Georg / Paris: Klincksieck.
- Bellón Iglesias, Mª de los A. (1982): *Formas de cuantificación en el gallego actual*. Univ. de Santiago de Compostela: Fac. de Filoloxía, Tese de Licenciatura inédita.
- Brunot, F. (1965): *La pensée et la langue*. 3ª ed. Paris: Masson.
- Coseriu, E. (1977a): "Significado y designación a la luz de la semántica estructural", *Principios de semántica estructural*. Madrid: Gredos, pp. 185-209.
- Coseriu, E. (1977b): "Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción", *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*. Madrid: Gredos, pp. 214-239.
- Cruzeiro, Mª E. (1973): *Processos de intensificação no português dos séculos XIII a XV*. Lisboa: Publicações do Centro de Estudos Filológicos.
- Equipo de Lingua Galega (Gabinete da Reforma Educativa) (1990): "Novas propostas na didáctica da lingua", *Cadernos de Lingua*, 1, pp. 111-117.
- Lapa, M. Rodrigues (1979): *Estilística da língua portuguesa*. (10ª ed.). Coimbra: Coimbra Editora.
- López Valcárcel, X. M. (1991): "Normalización e didáctica da lingua", *Cadernos de Lingua*, 4, pp. 113-130.

- Monteagudo Romero, H.; M. Puga Moruxa; X.A. Fernández Salgado (1990): "Consideracións básicas para a renovación dos métodos de aprendizaxe do galego", *Cadernos de Lingua*, 1, pp. 131-144.
- Pérez Pereira, M. (1990): "A lingua da escola: reflexións sobre a política lingüística no ensino dende a psicolingüística evolutiva", *Cadernos de Lingua*, 1, pp. 93-109.
- Pottier, B. (1976), *Lingüística general. Teoría y descripción*. Madrid: Gredos.
- Silva Valdivia, B. (1990): "Lingua galega e lingua española: unha interacción pedagoxicamente necesaria", *Cadernos de Lingua*, 1, pp. 119-124.
- Varela Barreiro, X. (1991): *Os cuantificadores en galego moderno. A cuantificación pronominal*. Univ. de Santiago de Compostela: Fac. de Filoloxía, Tese de Doutoramento inédita.